

AKRAN ZORBALIĞI

Öğr. Gör. Remzi YILDIRIM

Celal Bayar Üniversitesi, Eğitim Fakültesi,
Eğitim Bilimleri Bölümü

ÖZ

Literatür taraması biçiminde olan bu çalışma ile “Akran Zorbalığı” kavramı ele alınmıştır. Akran zorbalığı, okulların daha güvenli olmalarının ve öğrencilerin toplumsal güvenliklerinin önünde önemli bir sorundur. Bir davranışın zorbalık olarak sayılması için olumsuz davranışta süreklilik görülmesi önemlidir. Okul ortamındaki zorbalık davranışı katılımcılar tarafından paylaşılan rollere sahip olmalıdır. Toplumda tek başına zorba olmak veya zorbalık yapmak mümkün değildir. Çünkü zorbalık toplum içinde meydana gelir ve diğer bireylerin katılımı ile devam eder. Zorba ve kurban olarak adlandırılan roller dışında bireyler tarafından paylaşılan diğer roller de vardır. Akran zorbalığında tek bir davranış çeşidi olduğunu söylemek mümkün değildir. Okullarda zorbalığı önlemek için sistematik çalışmalar yapılmalıdır.

Anahtar Kelimeler: Akran zorbalığı, okulda zorbalık, zorbalık türleri, zorba öğrenci, kurban öğrenci

PEER BULLYING

ABSTRACT

In this study, which is a literature review, the concept of “Peer Bullying” is discussed. Peer bullying is an important impediment for the safety of schools and students’ social security. It is important to see a continuum in the negative behavior in order to consider a behavior as bullying. Bullying in the school environment must have specified division of roles agreed upon by participants. It is impossible being a bully or doing bullying alone in the community, because bullying occurs in a communal environment, and it is maintained with the participation of other individuals. There are also other roles acted out by individuals in addition to the roles of the bully and the victim. It is not possible to say that there is a single type of behavior in peer bullying. Systematic studies should be done for preventing bullying in schools.

Keywords: Peer Bullying, bullying in school, types of bullying, bully student, victim student

I. Giriş

Toplumsal uyum sürecinin yaşandığı okul döneminde kişi, kim olduğunu, neye değer vereceğini, kime inanması gerektiğini sorgular (Yavuzer, 1998), grup içinde faaliyetler düzenler (Yörükoğlu, 2000). Okul döneminde öğrencilerin kişilik gelişimlerini ve akademik başarılarını olumsuz yönde

etkileyen sorunlardan biriside literatürde “akran zorbalığı” olarak bilinen kavramdır. Akran zorbalığı, birçok öğrencinin yaygın olarak yaşadığı (Olweus, 1991; West, Salmon, 2000), birbirini tanıyan iki kişi arasında incitmekten öte, sürekli olarak meydana gelen bir olumsuzluktur (Farrington, 1997). Saldırganlık davranışının özel bir boyutu olan zorbalık kavramı için (1) zarar verici veya rahatsız edici eğilimde olduğu (2) süreklilik gösterdiği (3) daha güçlü olanın saldırdığı, daha az güçsüz olan ile aralarında güç dengesizliğinin olduğu tespit edilmiştir (Nansel, Overpeck, Pilla ve ark., 2001). “Zorbalık” kavramı, eğitim içerikli olarak bir öğrenci veya grubun diğerlerine sürekli ve kasıtlı olarak baskın olması biçiminde tarif edilmektedir (Furniss, 2000). Baskın olan birey sürekli olarak daha zayıf olan üzerinde taciz ve eziyet yoluyla strese sebep olmaktadır (Besag, 1989; Olweus, 1991; Roland, 1989; Smith, 1991). Akran zorbalığı, aynı yaş veya denk kişiler arasında olmakta; zorba, kurbanı göre her hangi bir anlamda daha güçlü olmakta ve olumsuz davranış süreklilik göstermektedir. Bir kereye mahsus ortaya çıkan münferit olaylar bu kapsamda değerlendirilmemektedir. Zorbalık, okullar var olduğundan beri süre gelen bir sorun gibi gözükmemektedir (Barone, 1997, 81). Akran zorbalığı, okulların daha güvenli birer kurum olmalarının ve öğrencilerin toplumsal güvenliklerinin önünde oldukça önemli bir sorundur (Işık, 2009, 28).

Akran zorbalığına yönelik literatür taramasının yapıldığı bu çalışma ile elde edilen bilgiler okuyucuya aktararak soruna yönelik bilgilendirme ve farkındalık oluşturulması amaçlanmıştır. Bu amaçla; “akran zorbalığı”, “okullarda zorbalık”, “peer bullying”, “bullying at school” biçimindeki anahtar kelimeler elektronik ortamda taranmış ve ulaşılan makale, tez ve elektronik kitapların çözümsel değerlendirilmesi yapılmış, amaca uygun olarak tablollaştırılarak bir bütün haline getirilmiştir. Konuya ilişkin olarak şu sorulara yanıt aranmıştır:

1. Akran zorbalığı ile ilgili literatürdeki çalışmalar nelerdir?
2. Aran zorbalığında paylaşılan roller nelerdir?
3. Akran zorbalığı davranış çeşitleri nelerdir?
4. Akran zorbalığı ile ilgili alınacak önlemler nelerdir?

II. Bulgular

Bu bölümde elektronik ortamda yapılan literatür taraması sonucu araştırmanın amacına yönelik sorulan soruların yanıtları tablolar haline getirilmiştir. Bu anlamda ulaşılan bulgular şöyledir:

A. Akran Zorbalığının Literatürdeki Yeri

Zorbalık, okul çocukları arasında esasen çok eski ve iyi bilinen bir olgudur (Olweus, 1995, 196). Soruna birçok insanın aşına olmasına rağmen, ancak 1970'lerin başından itibaren sistematik araştırma konusu haline gelmiştir. Bir kaç yıl için bu çabalar, büyük ölçüde İskandinavya'da sınırlı kalmıştır. Bununla birlikte, 1980'ler ve 1990'ların başlarında okul çocukları arasında zorbalık, İngiltere, Japonya, Hollanda, Avustralya, Kanada ve Amerika Birleşik Devletleri gibi diğer ülkelerin de dikkatini çekmeye başlamıştır. Akran zorbalığı

ile ilgili yurt içinde ve yurt dışında yapılmış çeşitli çalışmalardan bazıları şu şekildedir:

Tablo1: Literatürde yer alan akran zorbalığına yönelik çalışmalardan çeşitlemeler

	Çalışma	Amaç
Yurt içi çalışmalar	Öğrenciler arası zorbalık (ÇINKIR, KEPENEKÇİ, 2003)	Eğitimcilerin okul zorbalığına ilişkin görüşlerini ve önleme çabalarını ortaya koymaktır.
	İlköğretim öğrencilerinin zorbalığa maruz kalma türünün ve sıklığının depresyon, kaygı ve benlik saygısıyla ilişkisi (KAPÇI, 2004)	İlköğretim 4. ve 5. sınıf öğrencilerinin maruz kaldıkları zorbalık türleri, bunların görülme sıklığı, zorbalığın görülme türünde sosyo-ekonomik düzey, sınıf düzeyi ve cinsiyete bağlı farklılıkların olup olmadığı ve zorbalığa maruz kalıp kalmamanın benlik saygısı, depresyon, durumluk ve sürekli kaygı düzeylerinde nasıl bir farklılaşmaya neden olduğunun ortaya konmasıdır.
	Türkiye’deki liselerde öğrenciler arası zorbalık (KEPENEKÇİ, ÇINKIR, 2006)	Türkiye’deki liselerde öğrenciler arası zorbalığın ortaya konmasıdır.
	İlköğretim öğrencilerinde akran zorbalığının bazı değişkenler açısından incelenmesi (GÖKLER, 2007)	İlköğretim sekizinci sınıf öğrencileri arasında akran zorbalığının incelenmesi ve zorbalığın empatik eğilim, özsaygı, problem çözme becerileri, içedönüklük-dışadönüklük ve kaygı gibi bazı kişilik özellikleri ile ilişkisinin araştırılmasıdır.
	Anasınıfı öğretmenlerinin akran zorbalığı ile ilgili algıları (ŞAHİN, DEMİRAG, AYKAÇ, 2009)	Anasınıfı öğretmenlerinin akran zorbalığı ile ilgili algılarını incelemektir
	Düşük sosyo-ekonomik düzeydeki ilköğretim okullarında akran zorbalığı (ÖZKAN, ÇİFTÇİ, 2010)	Düşük sosyo ekonomik düzeye sahip okullarda okuyan 4. ve 5. sınıfa devam eden öğrencilerin maruz kaldıkları zorbalık türleri, zorbalığı yapan kişinin(kişilerin) kim olduğu, zorbalığın yapıldığı yerlerin tespiti ve kurbanın zorbalığı anlattığı kişilerin kimler olduğunun belirlenmesidir.
	Ankara’daki ilköğretim öğrencileri arasında akran zorbalığının incelenmesi (PIŞKIN, 2010)	Ankara’da 4, 5, 6, 7, ve 8. sınıf ilköğretim öğrencileri arasında zorba, kurban ve zorba-kurban öğrenci oranlarını belirlemektir.
	Akran istismarı (ALİKAŞIFOĞLU, 2011)	Akran istismarının açıklanmasıdır.
	Türkiye’de akran zorbalığını değerlendirilmesi: öz bildirim araçların eleştirel bir bakışla taranması (ATİK, 2011)	Türk okullarında yaygın olarak kullanılan öz bildirim araçlarını tanımlamak ve zorbalık kavramsal öğeleri (tekrarlama, amaç ve güç dengesizliği) ve psikometrik özellikleri bakımından değerlendirmektir.

	Çalışma	Amaç
	Çeşitli değişkenler bakımından öğretmenlerin siber zorbalık algılarının araştırılması (AYAS, HORZUM, 2011)	Öğretmenlerin cinsiyet, sınıf, yaş, branşa göre siber zorbalık algılarının ne olduğunu ve siber zorbalık amacı ile kullanılan araçlara yönelik becerilerini ortaya çıkarmaktır.
	Öğretmenlik uygulaması yapılan ilköğretim okullarındaki zorba davranışlarının incelenmesi (ÖKSÜZ, ÇEVİK, SÜMEN ve ark. 2012)	Öğretmen adaylarının, uygulama öğretmenlerinin ve uygulama okullarındaki ilköğretim öğrencilerinin zorbalık konusuna ilişkin görüşlerinin incelenmesidir.
Yurt dışı çalışmalar	Ergen erkek çocuklarda saldırganlık ve akran kabulü (OLWEUS, 1977)	Yaş grubu 13 olan ergen çocuklarda saldırganlık ve akran kabulü davranışlarının incelenmesidir.
	Okullarda saldırganlık (OLWEUS, 1978)	Sınıf arkadaşları tarafından tek bir birey üzerine kurulu yaygın ve sistematik taciz ve saldırıların incelenmesidir.
	Zorbalığı anlamak ve önlemek (FARRINGTON, 1993)	Okullar ve diğer kurumlardaki çocukların zorba ve kurban rolleri hakkındaki mevcut bilgi durumunu özetlemektir.
	Okullarda zorbalık veya akran istismarı (OLWEUS, 1995)	Zorbalık ve önleme programlarının incelenmesidir.
	Grup süreci olarak zorbalık: roller ve gruptaki sosyal statülere göre ilişkiler (SALMIVALLI, LAGERSPETZ, BJORKQVIST ve ark.,1996)	Zorbalık sürecinde yer alan bireylerin rollerinin ve statülerine göre ilişkilerinin belirlenmesidir.
	Okulda zorbalık: olmak zorunda değil (BARONE, 1997)	Zorbalık ve önleme yollarının ortaya konmasıdır.
	Sınıfta zorbalık gözlemleri (ATLAS, PEPLER, 1998)	Zorba ve mağdurların incelenmesidir.
	Gördüğünü beğeniyor musun? Ergen zorbaların özalgıları (JOHNSON, LEWIS, 1999)	Zorba olarak tanımlanan gençlerin kendi algılamalarının ortaya konmasıdır.
	Okullarda zorbalık: bir cinayet değil, değil mi? (FURNISS, 2000)	Zorbalığın mağdurlar üzerindeki etkisi bakımından kimin bu sorunu yönetmek ve azaltmaktan sorumlu olduğunu belirlemektir.
	Zorba / Kurban sorunları ve okul çağındaki çocuklar arasında akran etkileşimindeki çatışmalarla başa çıkma ilişkisi (ANDREOU, 2001)	Zorba / kurban sorunlarının ve başa çıkma stratejilerinin ortaya konmasıdır.
	Amerikan gençliğinde zorbalık davranışları (NANSEL, OVERPECK, PILLA ve ark., 2001)	Amerikan gençliğindeki zorbalık yaygınlığının cinsiyet, kademe ve ırka göre incelenmesidir.
	Okul şiddetindeki tehditlerin değerlendirilmesi: danışman etkileri (DANIELS, 2002)	Okullarda şiddet öncesi ve sonrası danışman müdahalelerinin değerlendirilmesidir, önleyici yolların ortaya konmasıdır.

Çalışma	Amaç
Zorbalığın tanımı: kullanılan kavramların, yaş ve cinsiyet farklılıklarının on dört ülkede uluslararası karşılaştırılması (SMITH, COWIE, OLAFSSON ve ark., 2002)	On üç dili kapsayan on dört ülkede zorbalıktan anlaşılanın ortaya konmasıdır. Uluslararası olarak zorbalık sıklığının – yapısının kıyaslanması ve şiddeti azaltacak müdahalelerin planlanmasıdır.
Okullarda zorbalık ve aile içi şiddete maruz kalma (BALDRY, 2003)	Okullardaki zorba ve mağdur ilişkisini araştırmak ve klinik olmayan örnekleme İtalyan gençlerinin ebeveyn şiddetine maruz kalmalarını incelemektir.
Zorbalık değerlendirilmesi: yöntem ve araçların gözen geçirilmesi (CROTHERS, LEVINSON, 2004)	Çocuk zorbalığına hitaben okullarda ilk adım olarak kullanılabilir çeşitli zorbalık değerlendirme yöntemlerine kısa bir bakış ile danışmanlık sağlamaktır.
Farklı bakış açılarına göre zorbalıkla ilgili nitel bir çalışma (MISHNA, 2004)	Mağdur çocukların, ebeveynlerin ve öğretmenlerin gözünden zorbalığın ortaya konmasıdır.
Öğretmenlerin zorbalık anlayışı (MISHNA, SCARCELLO, PEPLER ve ark., 2005)	Öğretmenlerin zorbalık olgusunu ile ilgili anlayışlarını ortaya koymaktır.
Okulda zorbalık: çeşitlerine, etkilerine, aile yapılarına ve müdahale stratejilerine genel bir bakış (SMOKOWSKI, KOPASZ, 2005)	Okul zorbalığı dinamiklerinin, çeşitlerinin ve sonuçlarının ortaya konmasıdır.
Okul zorbalığı (JAMES, 2010)	Mevcut literatür yorumlarına göre okul zorbalığının özetlenmesidir.
İran ve Türkiye’deki lise öğrencileri arasında akran zorbalığının karşılaştırılması (CHERAGHI, PİŞKİN, 2011)	İranlı ve Türk lise öğrencileri arasında akran zorbalığı düzeyinin karşılaştırılmasıdır.
Okulda zorbalık ve akran mağduriyet üzerine araştırmaların gözden geçirilmesi: ekolojik sistem analizi (HONG, ESPELAGE, 2012)	Bronfenbrenner’in ekolojik çerçeve bağlamında okulda zorbalık ve akran mağduriyet ile ilişkili risk faktörlerini incelemektir.

B. Akran Zorbalığında Paylaşılan Roller

Sosyal bir yapıda olan okul ortamlarında görülen akran zorbalığı davranışının bireyler tarafından paylaşılan rollerinin olması gerekmektedir. Kimse toplum içinde tek başına ne zorba olabilir ne de zorbalık yapabilir. Çünkü zorbalık toplum içinde meydana gelmekte ve en azından diğer bireyler tarafından müdahale edilmediği ölçüde devamlılık gösterebilmektedir. Zorbalık sürecinde rolleri paylaşan kişilerin birçoğu kendi tercihleri doğrultusunda rol seçebilmelerine karşın, zorba karşısında mağdur durumda olan kurban ise herhangi bir tercih yapma şansını elde edememektedir. Literatür taraması

sonucunda zorbalık süreci ile bireylerin üstlendiği roller ve oranları şu şekilde tespit edilmiştir (Salmivalli, Lagerspetz, Bjorkqvist ve ark.,1996, 6):

Tablo 2: Zorbalık sürecinde ortaya çıkan roller

Roller	İçeriği	Oran
Zorba	Zorbalık davranışını esas olarak gerçekleştiren kişi veya kişilerdir. Kendi tercihleri doğrultusunda bu rolü üstlenmektedirler.	% 8,2
Zorba asistanı	Zorbanın hareketi başlatması ile zorbadan daha aktif olarak zorbalık süreci içerisinde yer alan kişi veya kişilerdir.	% 6,8
Zorba destekçisi	Daha pasif bir şekilde zorbanın yanında yer alan kişi veya kişilerdir. İzleme, müdahale veya gülme gibi davranışlarla zorbayı teşvik ederler.	% 19,5
Kurban	Zorbalığa maruz kalan kişi veya kişilerdir. Rollerini seçmede pek de seçenekleri olduğu söylenemez.	% 11,7
Kurban savunucusu	Zorbalığın durdurulması için aktif olarak çeşitli müdahalelerde bulunan kişi veya kişilerdir.	% 17,3
Dışarıda kalanlar	Zorbalık davranışı başladığında hiçbir şekilde bir şey yapmayan, olayın tamamen dışında kalan kişi veya kişilerdir.	% 23,7
Rolü olmayanlar	Hiçbir rolde olmadığını ifade eden kişi veya kişilerdir.	% 12,7

Paylaşılan roller cinsiyetlere göre bazı farklılıklar göstermektedir Zorba rolündeki erkek oranı kızlardan daha fazla – kurban durumundaki kız ve erkek oranlı birbirine yakın – kurban savunucusu ve dışarıda kalan rolündeki kızların oranı erkeklerden daha fazla – zorba asistanı ve zorba destekçisi rolündeki erkeklerin oranı kızlardan daha fazla olarak tespit edilmiştir.

Zorbaların genellikle sorun çözüme becerilerinden yoksun ve kendi problemlerini dışsallaştırma eğilimindedirler (Andreou, 2001, 62). Genellikle zorbaların okul başarıları düşüktür (Nansel, Overpeck ve ark., 2001, 6). Özellikle ortaöğretim yıllarında okul çevresinden soğurlar ve okul çevresine karşı hoşnutsuzluk sergilerler.

Kurbanlar zorbalık sürecinin en zor rolünü üstlenmişlerdir. Zorbanın, saldırgan davranışları altında ezilen kurbanlar “mağdur” olarak çok zor durumdadır. Kurbanların en temel özelliklerinden biri, diğer öğrencilerden daha kaygılı ve güvensiz olmalarıdır (Gökler, 2009, 523). Genellikle temkinli, hassas ve sessizdirler. Diğer öğrencilerin saldırısına uğradıklarında özellikle küçük sınıf düzeylerinde genellikle ağlama ve geri çekilme şeklinde tepkiler verirler.

C. Akran Zorbalığı Davranış Çeşitleri

Akran zorbalığı davranışında tek bir davranış çeşidi olduğunu söylemek mümkün değildir. Farkında olduğumuz ya da olmadığımız, bireylerin zorba ve kurban olarak başrol oynadığı, süreklilik gösteren pek çok olumsuz davranış bu

kapsamda ele alınabilir. Zorbalık davranışlarının doğrudan ve dolaylı olarak gruplandırılması mümkündür (Alikashifoğlu, 2011, 32).

Tablo 3: Doğrudan ve dolaylı zorbalık davranışları

	Direkt Kabadayılık / Zorbalık	İndirekt Kabadayılık / Zorbalık
Sözel	Ad takma, alay etme, kızdırma, eziyet etme	Dedikodu çıkartma
Fiziksel	İtmek, tekmelemek, eşyalarını çalmak veya zarar vermek	Kendi amacı için arkadaşını başkasına(larına) sataşmak üzere kıskırtmak
Sözel / Fiziksel Olmayan	Tehdit etmek, müstehcen hareketler yapmak	Bir gruptan biri(lerini) dışlamak, arkadaşlarını yönlendirmek, e-posta ile tehdit etmek

Okullarda görülen zorbalık çeşitleri, ilk akla geldiği biçimde sadece fiziksel zorbalık ile sınırlı olmamaktadır. Kurban rolündeki bireyi inciten, ona zarar veren birçok davranış bu kapsamda değerlendirilebilir. İlgili literatür taranarak bir derleme yapıldığında yaygın olarak görülen zorbalık türleri şu şekildedir (Olweus, 1977; Farrington, 1993; Furniss, 2000; Smith, 2002; Çinkır, Kepenekçi, 2003; Gökler, 2009; Pişkin, 2010; James, 2010):

Tablo 4: Kabadayılık / zorbalığın yaygın olarak görülen tipleri

Zorbalık	Kapsam	Örnek
Fiziksel	Karşıdaki kişinin canının yanmasına, yaralanmasına ya da ölümüne neden olan, kasıtlı olarak yapılan davranış ya da davranışlardır.	Kulak çekme – Oturacağı yere rahatsız edici bir cisim koyma – Oyun alanını terk etmeye zorlama – Isırma - Omuz, dirsek, kafa atma – Başını duvara veya sıraya vurma – Tekme atma, çelme takma – Herhangi bir cisimle vurma – Tokat atma, yumruk atma - Kafaya vurma, enseye vurma – Kesici aletlerle saldırma veya korkutma – Ateşli ve patlayıcı silahlarla saldırma ya da korkutma
Sözel	Herhangi bir kişiye yönelik olarak sistemli bir biçimde yapılan, kişinin benliğini, psikolojik ve sosyal gelişimini, ruhsal bütünlüğünü etkileyen olumsuz yargılar, atıflar ya da sözel davranışlardır. En büyük özelliği sürekli olmasıdır.	Bedensel özellikleriyle alay etme – Dış görünüşüyle alay etme – Konuşma tarzı, aksanı ya da şivesiyle alay etme – Adı ya da soyadıyla dalga geçme – Küçük düşürücü isimler (lakap) takma – Küfür etme - Kaba ve çirkin sözlerle hitap etme – Sözel olarak tehdit etme

Zorbalık	Kapsam	Örnek
Dışlama	Herhangi bir kişiyi yalnızlığa mahkûm etme veya buna teşebbüste bulunma, etkinliklere davet etmeme, haber vermeme, yok saymadır.	Oyuna ve çeşitli etkinliklere almama – Grup dışına iterek yalnızlığa terk etme – Görmezden gelme, yok sayma – Diğer öğrencilerin de konuşmasını ve arkadaşlık yapmasını engelleme
Dedikodu	Bir kişi hakkında kişinin bulunmadığı ortamlarda asılsız sözler söylemek, duyduğu zaman rahatsız olacağı şeyler söylemek.	Arkadaşlarını kendisine karşı kışkırtarak aralarının bozulmasına çalışma – Hakkında dedikodu yapma ve söylenti çıkarma – İftira atma – Hakkında çeşitli yerlere çirkin yazılar yazma – Haksız yere şikâyet etme
Eşyalara zarar verme	Bir kişinin özel eşyalarına kasıtlı olarak veya bile bile zarar vermek.	Eşyalarını ya da yiyeceklerini zorla alma – Kantinden zorla bir şeyler ısmarlatma – Para ya da eşyalarını çalma – Eşyalarına kasıtlı olarak zarar verme – Defter ya da kitaplarını karalama ya da üzerlerine kötü şeyler yazma – Ödünç alınan para ya da eşyayı geri vermeme

Zorba davranış çeşitlerine yönelik incelenen araştırmalarda kullanılan ölçek türlerinde, enstrümanlarda ve uygulama tarihlerinde farklılıklar vardır. Bu nedenle sınıflandırma farklılıkları mevcuttur. Ancak genel olarak görülen zorbalık türleri Tablo 4’de ifade edildiği biçimde derlenmiştir.

En çok görülen zorbalık türünün ise sözel zorbalık olduğunu vurgulanmıştır (Pişkin, 2010, 176). Başka bir araştırmaya göre zorbalıkla karşılaştığı tespit edilmiş 692 öğrenciden %35.3’ü sözel, %35.5’i fiziksel, %28’i duygusal ve %15.6’sı cinsel anlamda zorbalığa maruz kalmıştır (Kepenekçi ve Çınkır, 2005, 197).

D. Akran Zorbalığı İle İlgili Alınacak Önlemler

Okullarda yaşanan akran zorbalığı davranışlarının önlenmesi için okul rehberlik servisi tarafından, okuldaki tüm personel (yöneticiler, öğretmenler, psikolojik danışmanlar ve hizmetliler), veliler ve öğrencilerin de içinde bulunduğu bir ekip çalışmasıyla, tüm ilgililere zorbalık konusunda bilinçlenme eğitimleri verilerek etkili bir önleme programı geliştirilebilir (Gökler, 2009, 534), hekim yardımı alınabilir (Alıkaşifoğlu, 2011). Sorunla ilgili sadece zorba ve kurban rollerindeki bireyler üzerine değil, zorbalık sürecinde yer alan diğer rollerdeki bireyler üzerine de odaklanılmalıdır (Andreou, 2011). Gösterilecek küçük bir çabanın etkisi büyük olabilir.

Akran zorbalığının önlenmesinde değerlendirme, önleme ve müdahale biçiminde bir yaklaşım olmalıdır (Crothers ve Levinson, 2004, 497). İlk aşama olan değerlendirmede gözleme, görüşmeye, sosyometrik ölçümlere, anketlere, öğretmen görüşlerine ve zorbaların kendi kendilerini değerlendirmelerine yer verilmelidir. Değerlendirme aşaması dikkatle planlanmalı ve yöneticiler, psikolojik danışmanlar, öğretmenler, psikologlar gibi profesyonellerden oluşan bir grup tarafından yürütülmelidir.

Olweus ve Limber tarafından geliştirilmiş “Olweus Zorbalığı Önleme Programı” en çok bilinen akran zorbalığı önleme programıdır (Smokowski ve Kopasz, 2005, 106). İlk ve ortaöğretime yönelik bu programın yürütülmesi öğretmen ve yöneticiler tarafından gerçekleştirilir. Bu program okul personelini sıcak, ılımlı ve katılımcı bir okul ortamı yaratmaya yönlendirmekte, onaylanmayan davranışları sınırlandırmada tutarlı olma, kuralların çiğnenmesine karşı düşmanca olmayan bedeller uygulama gibi özellikleri ile yetişkinleri, hem otorite figürü, hem de birer rol modeli olarak davranmaya sevk etmektedir (Gökler, 2009, 531).

Öğrencilerin maruz kaldıkları zorbalık süreçleri ile ilgili olarak ebeveynlerin ve öğretmenlerin farkında olmalarını ve çözüm yolları üretmelerini sağlamak amacıyla sosyal hizmet görevlilerinden yardım alınması faydalı olmaktadır (Mishna, 2004, 243). Eğer bir çocuk yetişkine dönüşse, kimse maruz kalınan zorbalığa çok fazla önem göstermeyecektir. Mağdurun çocuk olması, yetişkinlerin ve öğretmenlerin yardımını gerektirmektedir.

Zorbaca davranışları önlemede veli görüşmeleri, etkili iletişim, veli ve öğretmenlerin konuya gereken önemi vermeleri etkili olacaktır (Şahin, Demirağ ve Aykaç, 2009, 8).

III. Sonuç ve Yorum

Akran zorbalığı ile ilgili yurt içinde ve yurt dışında pek çok çalışılmaya ulaşılabilmektedir. Neredeyse okullar ortaya çıktığından beri var olduğu söylenen bu sorunun geç fark edilmiş olması bir eksikliklerdir. Yapılan araştırmalar dikkate alındığında meydana gelen sorun ile ilgili ilk bakılması gereken, olayda süreklilik unsurunun olup olmadığıdır. Bir kerelik meydana gelen olumsuzluklar bu kapsamda değerlendirilmemektedir.

Araştırmacılar, zorbalık sürecinde paylaşılan roller ile ilgili oldukça yerinde tespitler yapmıştır. Zorbalık sürecinde sadece zorba ve kurban rolündeki kişilerin olmadığı, bu rollerin yanı sıra zorbayı bir biçimde destekleyen veya teşvik eden ayrıca mağduru da savunan kişi veya kişilerin olduğu belirtilmiştir. Tespit edilen bu rollerin ve rolleri paylaşan kişilerin özellikleri sorunun çözümüne yönelik önerilerde etkili olmuştur.

Zorbalık türleri açıklanırken okullarda zorbalık ile akla sadece fiziksel olarak bir kişinin diğerine sürekli zarar vermesi anlamında bir yaklaşımın eksik bir bakış açısı olacağı vurgulanmıştır. Gözden kaçan, birçok irili ufaklı zorbalık davranışı öğrencilerin geleceklelerini etkilemekte ve toplumun ileride sahip

olacağı nitelikli insan sermayesinin yetiştirilmesinin önünde engel teşkil etmektedir.

Örneğin çok basitmiş gibi görünmesine rağmen devamlı yabancı dil dersinde telaffuzu ile alay edilen bir öğrenci, belki yabancı dil alanında çok başarılı olup, gelecekte topluma faydalı olabileceken, arkadaşlarına alay konusu olması sebebiyle bu derse olan ilgisi kaybolabilmekte, başarılı olabileceği bir alanda kendisini geliştirememektedir.

Yine aynı şekilde fen bilgisi dersi ödevi için “kuşların solunum sistemini” incelemiş ve güzel bir şekilde ödevini yapmış olduğunu düşünen bir öğrenci, arkadaşları ile ödevini paylaştığında, arkadaşları tarafından alay konusu edilir ve bu sözel zorbalığın devamı gelirse belki de ileride bu alanda iyi bir bilim adamı olabileceken, bu derse olan ilgisi azalabilmekte ve bir daha bu alana yönelmemektedir.

Beden eğitimi dersinde top tutma, top oynama gibi davranışlarda akranlarına göre daha az başarılı olan bir öğrenci, kendi arkadaşları tarafından takıma alınmamakta, bunun neticesinde de spordan uzaklaşabilmektedir. Takım başarısını olumsuz yönde etkileyebilecek oyuncunun takıma alınmaması diğer takım bireyleri için haklı bir gerekçe olsa da en azından bu öğrencinin gerçek maç öncesi hazırlık çalışmalarına katılması sağlanarak, neler yapabileceğinin görülmesi, kendisine şans verilmesi uygun olacaktır.

Hemen hemen her okul kademesinde yaygın olarak görülen akran zorbalığı sorununun önlenmesine yönelik bir çok önemli öneriyi literatürde bulmak mümkündür. Ancak bu önerilerin yanı sıra sorunun okul ortamında çok belirginleştiği zaman dikkate alındığı ve çözülmeye çalışıldığı da vurgulanmıştır.

Meydana gelen zorbalık davranışları, sistematik bir yaklaşımdan uzak olarak bireysel anlamda çözüme ulaştırılmaya çalışılmaktadır. Uygulamada, davranış ortaya çıkmadan önce önleme çabaları görülmemektedir. Yaşanan olumsuzluklar, o an için çözüldüyse, takibi yapılmamakta, kurban ile ilgili sonradan ortaya çıkabilecek olumsuzluklar göz ardı edilmektedir. Sorun, henüz gelişim çağında olan birçok öğrenci için oldukça büyük bir tehdit kaynağı oluşturmaktadır. “Akran zorbalığı” ancak çok belirgin durumlarda fark edilip, önlenmeye çalışılmaktadır. Bununla birlikte okullarda dikkat kaçan, sadece mağdurun gördüğü, gelecek için kayıplara yol açabilecek pek çok olumsuzluk da yaşanmaktadır. Bu nedenle başta okul yöneticileri olmak üzere tüm eğitim çalışanlarının ve velilerin konu ile ilgili gerekli önemi anlamalarını sağlayıcı çalışmalar yapılmalı, öğrencilere yönelik daha fazla demokrasi, duygudaşlık ve hoşgörü eğitimine yer verilmelidir.

KAYNAKLAR

- ALİKAŞİFOĞLU, M. (2011), "Akran istismarı", *Türk Pediatri Arşivi Dergisi* 46, s. 31-34.
- ANDREOU, E. (2001), "Bully/victim problems and their association with coping behaviour in conflictual peer interactions among school-age children", *Educational Psychology* 21 (1), s. 59-66.
- ATİK, G. (2011), "Assessment of school bullying in Turkey: a critical review of self-report instruments", *Procedia Social and Behavioral Sciences* 15, s. 3232-3238.
- ATLAS, R. S., PEPLER, D. J., (1998), "Observations of Bullying in the Classroom", *The Journal of Educational Research* 92 (2), s. 86-99.
- AYAS, T., HORZUM, M. B. (2011), "Exploring the Teachers' Cyber Bullying Perception in terms of Various Variables", *International Online Journal of Educational Sciences* 3 (2), s. 619-640.
- BARONE, F. J. (1997), "Bullying in School: It Doesn't Have to Happen", *The Phi Delta Kappan*, 79 (1), s. 80-82.
- BALDRY, A. C., (2003), "Bullying in schools and exposure to domestic violence", *Child Abuse & Neglect* 27, s. 713-732.
- BESAG, V. E. (1989). "*Bullying and victimization in schools*", Milton Keynes, PA: Open University Press, UK.
- CHERAGHI, A. ve PİŞKİN, M. (2011), "A comparison of peer bullying among high school students in Iran and Turkey", *Procedia Social and Behavioral Sciences* 15, s. 2510-2520.
- CROTHERS, L. M. ve LEVINSON, E. M. (2004), "Assessment of bullying: a review of methods and instruments", *Journal of Counseling & Development* 82, s. 496-503.
- ÇINKIR, Ş. ve KEPENEKÇİ, Y. K. (2003), "Öğrenciler arası zorbalık", *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi* 34, s. 236-253.
- DANIELS, J. A. (2002), "Assessing threats of school violence: implications for counselors", *Journal of Counseling & Development* 80, s. 215-218.
- FARRINGTON, D. P. (1993), "Understanding and preventing bullying", *Chicago Journals*, 17, s. 381-458.
- FURNISS, C. (2000), "Bullying in schools: it's not a crime - is it", *Education and The Law* 12 (1), s. 9-29.
- GÖKLER, R. (2007), "*İlköğretim öğrencilerinde akran zorbalığının bazı değişkenler açısından incelenmesi*", Yayınlanmış doktora tezi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- GÖKLER, R. (2009), "Okullarda akran zorbalığı", *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi* 6 (2), s. 511-537.
- İŞİK, H. (2009), "Okul güvenliğinin boyutlarına ilişkin kavramsal bir analiz", *İlköğretmen Dergisi* Ocak, s. 26-31.

JAMES, A. (2010), "School bullying", Goldsmiths, University of London, NSPCC, www.nspcc.org.uk.

JOHNSON, D., LEWIS, G., (1999), "Do You like What You See? Self-Perceptions of Adolescent Bullies", *British Educational Research Journal* 25 (5), s. 665-677.

KAPÇI, E. G. (2004), "İlköğretim Öğrencilerinin Zorbalığa Maruz Kalma Türünün ve Sıklığının Depresyon, Kaygı ve Benlik Saygısıyla İlişkisi", *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 37 (1), s. 1-13.

KEPENEKÇİ, Y. K. ve ÇINKIR, Ş. (2005), "Bullying among Turkish high school students", *Child Abuse & Neglect* 30, s. 193-204.

MISHNA, F. (2004), "A qualitative study of bullying from multiple perspectives", *Children & Schools* 26 (4), s. 234-247.

MISHNA, F., SCARCELLO, I., PEPLER, D. ve WIENER, J., "Teachers' Understanding of Bullying", *Canadian Journal of Education* 28 (4), s. 718-738.

NANSEL, T. R., OVERPECK, M., PILLA, R.S., RUAN, W. J., SIMONS-MORTON, B. ve PETER Scheidt, P. (2001), "Bullying behaviors among US youth: prevalence and association with psychosocial adjustment", *Jama*, 285 (16), s. 2094-2100.

OLWEUS, D. (1977), "Aggression and Peer Acceptance in Adolescent Boys: Two Short-Term Longitudinal Studies of Ratings", *Child Development* 48 (4), s. 1301-1313.

OLWEUS, D. (1991), "Bully / victim problems among school children: Basic facts and effects of a school based intervention program", Pepler ve K. Rubin (Ed.), *The development and treatment of childhood aggression*, s. 411-448, Hillsdale, NJ: Lawrence, Erlbaum.

OLWEUS, D. (1995), "Bullying or peer abuse at school: facts and intervention", *Current Directions in Psychological Science* 4, s. 196-200.

ÖKSÜZ, Y., ÇEVİK, C., SÜMEN, Ö., BABA, M., GÜVEN, E. (2012), "Öğretmenlik uygulaması yapılan okullardaki zorba davranışlarının incelenmesi", *The Journal of Academic Social Science Studies* 5 (1), s. 205-229.

PİŞKİN, M. (2010), "Ankara'daki ilköğretim öğrencileri arasında akran zorbalığının incelenmesi", *Eğitim ve Bilim* 35 (156), s. 175-189.

ROLAND, E. (1989), "Bullying: The Scandinavian research tradition. Tattum ve D. Lane (Ed.), *Bullying in schools*, s. 21-32, Stoke-on Trent: Trentham Books.

ŞAHİN, M., DEMİRAĞ, S., AYKAÇ, F. (2009), "Ana sınıfı öğretmenlerinin akran zorbalığı ile ilgili algıları", *Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 17, s. 1-16.

SALMIVALI, C., LAGERSPETZ, K., BJORKQVIST, K., OSTERMAN, K. ve KAUKIALNEN, A. (1996), "Bullying as a group process: participant roles and their relations to social status within the group", *Aggressive Behavior* 22, s. 1-15.

SMITH, P. K., THOMPSON, D. (1991). “Dealing with bully/victim problems in the U.K”, K. Smith ve D. Thompson (Ed.), *Practical approach es to bullying*, s. 1-12, London: David Foulton.

SMOKOWSKI, P. R. ve KOPASZ, K. H. (2005), “Bullying in school: an overview of types, effects, family characteristics, and intervention strategies”, *Children & Schools* 27, s. 101-110.

ŞAHİN, M., DEMİRAG, S. ve AYKAÇ, F. (2009), “Ana sınıfı öğretmenlerinin akran zorbalığı ile ilgili algıları”, *Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 17, s. 1-16.

WEST, A. ve SALMON, G. (2000). “Bullying and depression: A case report”, *International Journal of Psychiatry in Clinical Practice*. 4, 73-75.

YAVUZER, H. (1998), *Çocuk ve Suç*, 9. Baskı, Remzi Kitapevi, İstanbul.

YÖRÜKOĞLU, A. (2000), *Gençlik Çağı – Ruh Sağlığı ve Ruhsal Sorunlar*, 11. Baskı, Özgür Yayınları, İstanbul.